

LUKÁCS LÁSZLÓ

NE MENJEN A VILÁG CSÍKSOMLYÓRA!

Moldvai néprajzi gyűjtőútunk első állomását 1994 májusában a csíksomlyói pünkösdi búcsú jelentette, ahol a szombati nagymisén 300000 magyar zarándok között gyimesi- és moldvai csángók csoportjaival is találkoztunk. A ferences kegytemplomban hallhattuk magyar nyelvű imáikat, Mária-énekeiket, várakozó soraikat láttuk a magyar nyelven gyóntató atyák előtt. A moldvai magyarok zarándokcsoportjai elsősorban bérelt autóbusszal vagy padokkal felszerelt ponyvás teherautóval utaztak Csíksomlyóra. Gyimesből gyalog jöttek, egyházközségenként keresztaljákba rendeződött, gyalogos zarándokmenetükkel hazafelé útjukban a Gyimesi-szorosban találkoztunk. Mintegy 1600-an lehettek, népviseletbe öltözve, templomi zászlókkal, keresztekkel, énekelve, imádkozva vonultak.

Ezredfordulónkon örvendetesen megélenkült a csíksomlyói kegyhely iránti néprajzi tudományos érdeklődés. Gondoljunk csak az ünnepelt Tánczos Vilmos, vagy Boros Fortunát, Soós Sándor, Daczó Árpád, Mohay Tamás, Medgyessy S. Norbert könyveire, valamint Barna Gábor és Hervay Ferenc lexikon címszávara (Tánczos 1990; Boros 1994; Soós 1996; Daczó 2000; Medgyesy 2009; Mohay 2009, 2015; Barna–Hervay 1993). Csíksomlyó néprajzi irodalma a búcsújárók létszámának emelkedésével egyenes arányban nőtt.

Moldvai adatközlőinknek említettük, hogy ide útban pünkösöd szombatján részt vettünk a csíksomlyói búcsún, így Szűz Mária tiszteletéről, a búcsújárásról is beszélgettünk. Pusztinában Barta Ilona és László Istvánné Lackó György Katalin nagy lelkesen két Mária-éneket énekelt nekünk:

I.
*Van egy égi anyánk nekünk,
Kí el nem hagy soha engem,
Neve Mária,
Aki az én életemnek vezércsillaga.
Nem vagyunk árvák, van édesanyánk,
Kí a magas mennyekből gondot visel ránk.
Nem vagyunk árvák, van édesanyánk,
Palástjával takar be, úgy vigyáz reánk.*

II.

*Ki a jóanyát szereti, Szűz Máriát tisztelni,
Minden este elvégzi Mária olvasóját.
Szűz Mária, mennyek gyöngye,
Add áldásodat híveinkre!
Drágalátos szent kezdedvel,
Ölelj münket kebledre!*

*Mária tiszteletire, akik idejöttetek,
A Szűz Mária fejire szép koszorút köttetek.
Szűz Mária, mennynek gyöngye,
Add áldásodat híveinkre!
Drágalátos szent kezdedvel,
Ölelj münket kebledre!*

Lészpeden Estyók Anti a csíksomlyói Mária-kegyhely keletkezéséről mondta:

A régi öregek a csíksomlyói Szűz Mária szobráról azt beszéltek, hogy a szobor régi időkben itten vót a baráti templomban. Úgy kijött, hogy az öregek észrevették, hogy Szűz Mária kérenkezik, hogy menjen, menjen el ezekről a helyekről, mer jöttek a pogányok, jöttek a törökök, jöttek a katonák, jöttek, s itten nagy baj vót. S akor összegyűjtötték hat pár ökröt, szekeret csináltak, feltették a szobrot a szekerbe, és vitték. Vitték kifelé. Mikor már odaértek Csíksomlyóra, onnat többet nem bírták a szekeret, hogy húzzák tova. S akkor azt mondják, hogy akkor ennek itt kell maradnia Csíksomlyón. S akkor aztán ott le is tették a szobrot, ottan templomot is építettek. Előbb volt egy olyan kisebb templomka, ahova a szobrot bétették. Aztán azután építettek egy nagyobbat, és onnat indult el a csíksomlyói búcsú, hogy oda mennek.

A kegyeszobor Barátból való származtatásának mondáját Lujzikalagorból és Klézséről is ismerjük (Bosnyák 1993: 10, Tánczos 1991: 137–141, Turai 1999: 136). Baló Marika az újkeletű baráti búcsúról tájékoztatott:

Barát Bákó mellett egy rendes katolikus magyar falu volt, most már el van románosodva, de katolikusok. S most csinálták Szűz Máriát, itt es megcsinálták Barátba. Olyan módulag, ahogy van Csíksomlyón. Azért ne menjen a világ többet Csíksomlyóra, hanem megcsinálják, itt legyen, s itt álljon meg a világ. Igen, de ott szebb, oda mentünk, oda megyünk, mind úgy elmennénk, mikor elmenne ez a fél falu [Lészped], megijednének, mi van ott. A csángók oda mennek, mert ott magyarul imádkoznak. Itt Baráton már románul imádkoznak, de ugyanazon a napon, szombaton van a búcsú, pünkösdkor, ahogy Somolyón. Felveszik Máriát, székre teszik fel, s hordozzák a templom előtt, s benn is mind Mária van. Azért, hogy ne menjen a világ Csíksomlyóra, hanem álljon meg itt. De azért, ha tudnánk újra elmennénk mindenki. Mindenki elmenne, mert soha nem talál egyik a másikval, mi magyar beszédért, magyar beszéd! Elvoltam, hála Istennek.

A baráti ellenbúcsúnak Fosztó László külön tanulmányt szentelt. Legfontosabb megállapításait idézem:

„Megfigyelhető, milyen bonyolultan interferálnak a különböző kegyhelyek vonzáskörei és a búcsúk időpontjai, de ennek ellenére létezik egy hagyományos búcsúrend, amely koordinálja a búcsúk sorrendjét, lehetőleg elkerülve az időbeli ütközést, egyidejűséget. Azonos védőszentű kegyhelyek esetében is a főbúcsúk időpontjai különbözőek. Barát esetében kivételről beszélhetünk: a főbúcsú időpontja (pünkösdkor szombatja) egybeesik a csíksomlyói nagybúcsú időpontjával. A magyarázat egyszerű: a baráti búcsút intézményesen időzítették akkorra, figyelmen kívül hagyva a hagyományt, vagy szándékosan ütköztetik a két búcsú időpontját, a környező falvak katolikus népének csíksomlyói búcsúra való zarándoklatát helyettesítve egy

közeli, könnyebben elérhető bűnbocsátó szertartással. E feltevés mellett szól a somlyói Madona lemásoltatása is. Az eredmény nem egyértelmű. A hívek elfogadták és interiorizálják az új kegyhelyet, de a búcsúikon való részvétel szempontjából Barát nem vetekedhet Csíksomlyóval.” (Fosztó 1999: 105.)

A két kegyhely közti különbséget szemlélteti az ott szentmiseszolgálatot végzők egyházi hierarchiában elfoglalt helye is. Lészpeden említette egy asszony: a baráti búcsún egy esperes prédikált, mire a Csíksomlyót megjártak elmondhatták, hogy ott két püspök. Fel-tétlenül egyetértünk Fosztó Lászlóval abban, hogy a baráti búcsún megjelenő moldvai magyarok hatalmi manipuláció áldozatai.

Pusztinában említette Lackó György Katalin, hogy a Mária-énekeket az *öregdeáktól* (kántortól) tanulta:

Az öregdeáktól tanultam, mikor küsleány vótam. Az öregdeák kérdezte a kérdéseket a kicsikéktől: „Hány Isten van?” Azt mondták: „Egy Isten három személyiben, Atya, Fiú, Szentlélek.” Most is jut eszembe, pedig már 63 éves vagyok, de akkor hallottam csak magyar szót a templomban mikor kicsi leányka vótam. A deák Bartos nevezetű vót, magyarul tanította a kicsikéket. Jut eszembe, a rózsafüzért amikor énekelték, akkor fújták, hogy: „Dicsőséges olvasó s mennyei szép koszorú, legjobb részt választottál, s mert megkoronáztattál.” Azok jutnak eszembe, mikor lyánka vótam, de utána nem hallottam magyar szót sohasem. Otthon én magyarul imádkozom a rózsafüzért, magyar imádságo- kat tudok elegendőt, de a templomban nem lehet, magyarul nem lehet imádkozni.

Lészpeden Baló Marika kislány korában még volt olyan deák, aki megtartotta magyarul a litániát. Már ők is románul tanultak az iskolában, de „egy kicsi időt” magyarul is. Aztán elkezdtek tiltani, elhelyezték a magyar tanítókat. Szüleik idejében magyarul és románul is tanítottak. *Kicsit tudtak rományul, többnyire mind magyarul tudtak. Tudtak olvasni könyveket, aztán eltőt [elmúlt] minden.* Marika itt elsősorban a deákok magyar nyelvű hitoktatására gondolt, nem az iskolára, a község nyelvére. Utóbbiról László Mihály 1877-ben a Magyar Földrajzi Társulatban tartott előadásában elmondta, hogy Romániában: „Tanítani és tanulni csak románul szabad.” (László 1877: 194.) Gondoljunk bele, Románia ekkor még a Török Birodalom része. A függetlenné válás (1881) után ez a szemlélet még inkább erősödött, bár a területi gyarapodást követően (1920) Erdélyben tarthatatlanná vált, Moldvában a mai napig megmaradt.

Marikáéktól a rendőrség a magyar nyelvű könyveket elvitte. Sepsiszentgyörgyön vannak rokonaik, s azok küldték a nagy, drága imakönyveket, énekeskönyveket. Azzal is meggyanúsították őket a rendőrök, hogy a könyveket Kallós Zoltántól kapták. Kétszer is benn jártak a milícián, hogy a régi könyveiket adják vissza, de soha nem kapták meg. A rendőröket közben ki is cserélték, s az újak azt mondták, hogy ők nem látták a könyveket, nem tudják hol vannak. Most is van magyar imakönyvük, énekeskönyvük, de azok:

Régiek vótak, azokat szerettük, más nevek vótak, mi azokat felvettük, megszoktuk vót, hogy milyen énekek azok, s milyen szók. Most ezek más szavak, sokminden van változva, de lehet érteni.

Bogdánfalván panaszolta el Gelencsér Józsefnek a 77 éves Andor János kántor:

„Vannak íráások, énekek is vannak Szent István kirárlul. De nem birom tudni. Vót egy könvem, mellet elvettek a gonoszok, abban vót ének Szent István kirárlul.” (Gelencsér 1990: 8.)

A szélsőséges politikai rendszerek embertelen kilengéseire emlékeztető könyvelkobzásokról szomorúan tudósít Jáki Sándor Teodóz atya is:

„Az 1960-as évek elején a moldvai csángómagyar testvérek életében jött egy – már nem első, hanem sokadik – léleksorvasztó terror, amikor szuronyos »hivatalosak« a házkutatás során mindent fölforgattak, a szekrényekből mindent kiszórtak, mert a Kancionálist keresték! Ha megtalálták, elkobozták, és a közelgő karácsony ünnepén a tanácsháza előtt halomba rakták, és... elégették: a magyarsághoz tartozás utolsó írásos szimbólumát. Azokban az években volt olyan község, ahol bármilyen magyar nyelvű könyvet találtak a házaknál, tulajdonosának a nyakába akasztották, két »hivatalos« ember gumibottal végigkergette a falun és közben románul ordították:

– Így jár az, aki magyar könyvet rejteget.” (Jáki 2003: 29.)

A régi könyvek mindennapos használói az egyházközség szolgálatában álló kántorok, deákok voltak. Bandinus érsek moldvai utazása eredményeként 1648-ban írt latin nyelvű munkájában a hívek és a deák viszonyáról olvashatjuk: „Vannak katolikusok is, kik Karácson, Húsvét és Pünkösöd ünnepein kívül szentegyházba nem járnak, 's némelyek olyanok, kik a' sz.misést ének és prédikáció nélkül semminek tartják, 's következőleg anyanyelven éneklő és olvasó diákokat a' papnál, püspöknél, sőt a' bibornokok' gyülekezeténél is többre becsülik.” (Gegő 1838: 165.) Rubinyi Mózes szerint a kántorok mind magyarföldiek: „Alig van csángó falu, a melyikben ne volna egy-két vagy több székely család. Ha más nem, legalább a kántor magyarföldi: A kántorok mindenütt magyarok, mert még hol a legtöbb tért hódított is az oláh nyelv, az istentiszteletben, még ott is magyarul morzsolják le a Miatyánkat és az Üdvözlégyet.” (Rubinyi 1900: 692.) Lükő Gábor helyszíni kutatásai is megerősítették, hogy a moldvai magyar kántorok mind székely eredetűek, mert Moldvában nem volt katolikus kántorképző. Románvásár környékén az 1930-as években is a régi székely eredetű kántorok leszármazottai vagy tanítványai viselték a kántori hivatalt. Lükő Gábor az itteni magyar folklór székelyes jelenségeit a székely kántoroknak tulajdonította. (Lükő 2002: 79.)

Csűry Bálint 1928-tól négy ízben is a moldvai magyarok között kutatott. Úti beszámolójában a deákoknak a magyar nyelv megtartása érdekében akkor még eredményes munkáját részletesen bemutatta:

„A Szeret jobb partján levő falvakban úgy érzi magát az ember, mint aki rég elszakadt atyafiakra bukkan. Mi őrizte meg eddig ezt a mindenkitől elhagyott szeretementi néptörödéket nyelvben is, erkölcsben is magyarnak, egyfajtanak?... Egyik okát buzgó katolikus voltukban láttam. Bár magyarságukat jobban megvédené, ha hitük protestáns volna, mert éppen katolikus egyház-szervezetük nyit egyik felől kaput magyarságuk ellen, mikor megengedi, hogy tőlük idegen anyanyelvű legyen lelkevezérük. Eddig még magyarnyelvű volt a kántoruk, vagy mint ők nevezik a *gyák* v. *deák*, kinek megtartásába vagy elbocsátásába nekik is van befolyásuk. Hallottam esetet, hogy a deákat a nép elbocsátotta állásából, mert nem tudott magyarul. A deák tartja a vasárnap délutáni hatórai istentiszteletet. Ő oktatja a serdülő ifjúságot a vasárnapi iskolákon a vallásra. A templom a csángók vasárnapi gyülekező helye. Felejthetetlen benyomást tett rám, mikor első alkalommal jelen voltam egy ilyen vasárnap délutáni tanításon és istentiszteleten. A csángó nők színes háziszöttek vagy hímzett viseletükben, a férfiak fehér, nyári vászonruhában, hímzettnyakú ingben, fekete szálakkal tarkázott piroscsíkos övvel jelentek meg. Nők és férfiak külön csoportban ültek. Elöl az öregek, hátul a fiatalok. Közvetlenül a szöszék és oltár körül a gyermekek. A deák vagyis a kántor épp olyan ruházatban, mint a többi falusi férfiak, kiáll a középbe és tanít, imádkozik a csángók nyelvjárásában... A kántor a vasárnapi iskolásoknak Mária Magdolna történetét elbeszélve, a bűnről tanított, a hazugságról, mások rágalmozásáról, mint a legelterjedtebb bűnökről... A deák vezeti az egész délutáni istentiszteletet. A litánia egyes mondatait éneklő hangon s a jellemző sz-ezű csángó nyelvjárásban adja elő: »Ó Jézusz, ó

Jézusz, ó Jézusz! Légy irgalmasz, légy kegyelmesz!« A nép minden mondatot hangosan utána mond, valósággal utána kiált a deáknak.” (Csűry 1934: 247–248.)

Tánczos Vilmos az 1980-as években még találkozhatott a moldvai magyar öregdeákok utolsó képviselőivel vagy leszármazottaikkal, figyelemre méltó néprajzi esszéjében állított nekik örök emléket (Tánczos 1996: 190–222).

SZAKIRODALOM

- Barba Gábor – Hervay Ferenc
1993 Csíksomlyó. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. II. Szent István Társulat, Budapest, 441–449.
- Boros Fortunát
1994 *Csíksomlyó, kegyhely*. Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
- Bosnyák Sándor
1993 A magyarok krónikája napjaink szájhagyományában. *Örökség*. (2) 1–61.
- Csűry Bálint
1934 Úti benyomások a moldvai magyarok (csángók) közt. *Debreceni Szemle* VIII. 247–248.
- Daczó Árpád
2000 *Csíksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban*. Pallas–Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda
- Fosztó László
1999 Csíksomlyó és Barát. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időben*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 103–111.
- Gegő Elek
1838 *A moldvai magyar telepekről*. Magyar Tudományos Akadémia, Buda.
- Gelencsér József
1990 Szent István a csángóknál. *Fejér Megyei Hírlap* XLVI. (194) aug. 18. 8.
- Jáki Sándor Teodóz
2003 *A csángókról, igaz tudósítások*. Való Világ Alapítvány, Budapest.
- László Mihály
1877 A bukovinai és a moldvai csángók. *Földrajzi Közlemények* V. 153–199.
- Lükő Gábor
2002 *A moldvai csángók. A csángók kapcsolatai az erdélyi magyarsággal*. Táton Kiadó, Budapest.
- Medgyesy S. Norbert
2009 *A csíksomlyói ferences misztériumdramák forrásai, művelődés- és lelkiségtörténeti háttere*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Magyar Ferences Rendtartomány, Piliscsaba–Budapest.
- Mohay Tamás
2009 *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. Nyitott könyv – L'Harmattan, Budapest.
2015 „Istennek kincses tárháza...” *P. Loseiner Leonárd ferences kézírata Szűz Mária csíksomlyói kegyszobráról*. Szent István Társulat, Budapest.
- Rubinyi Mózes
1900 A moldvai csángókról. *Vasárnapi Ujság* XLVI. (42) 692.
- Soós Sándor
1996 *Csíksomlyó*. Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre.
- Tánczos Vilmos
1990 *A csíksomlyói kegyhely története*. Európai Idő Kiadó, Sepsiszentgyörgy.
1991 Adatok a csíksomlyói kegyhely búcsújáró hagyományainak ismeretéhez. In: Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében* I. Veszprém, 137–141.

1996 „Deákok” moldvai magyar falvakban. In: Uő: *Keletnek megnylt kapuja. Néprajzi esszék*. KOM-PRESS, Kolozsvár, 190–222.

Turai Tünde

1999 Történeti tudat vizsgálata Klézsén. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időben*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 131–143.

SĂ NU MEARGĂ LUMEA LA ȘUMULEU!

La începutul noului mileniu s-a intensificat interesul etnografic asupra sanctuarului și pelerinajului de la Șumuleu-Ciuc, ceea este un lucru benefic. O serie de studii și volume stau drept mărturie, lucrări semnate de autori din Transilvania și din Ungaria. Această literatură științifică s-a dezvoltat concomitent cu creșterea numărului pelerinilor care sosesc aici la statuia Sfintei Fecioare. Pelerinajul de Rusalii a devenit evenimentul maghiar cu cel mai mare număr de participanți. Studiul de față se bazează pe o cercetare pe teren din 1994 și urmărește următoarele subiecte: legenda statuii Sfintei Fecioare din mănăstirea de la Șumuleu-Ciuc, contra-pelerinajul organizat la biserica din Barați, Moldova, interzicerea și distrugerea cărților de liturghie în limba maghiară, rolul cantorilor din Moldova – originari din Ținutul Secuiesc – în păstrarea și diseminarea rugăciunilor și cântecelor religioase maghiare.

FOR THE PEOPLE NOT TO GO TO ȘUMULEU-CIUC!

At the turn of the new millennium the ethnographic interest on the sanctuary and pilgrimage from Șumuleu-Ciuc has become more and more intense, which is great. A series of studies and volumes stand as evidence, works of Transylvanian and Hungarian scholars. This literature has been growing in connection with the increase of the number of pilgrims arriving because of the statue of Holy Mary. The Pentecost pilgrimage from Șumuleu-Ciuc has become the biggest Hungarian event. The present paper is based on an ethnographic fieldwork carried out in Moldavia in 1994, and it deals with the following topics: the legend of the statue of Mary, the counter-pilgrimage organized in Moldavia, at the church of Barați, the banning and destruction of Hungarian liturgy books, the role of Moldavian cantors, originally from Szeklerland, in preserving and passing through the Hungarian prayers and religious songs.